

usûl

İslam Araştırmaları

Islamic Researches / بحوث إسلامية

Sayı: 9, Ocak-Haziran 2008

usûl

İslam Araştırmaları

Islamic Researches / بحوث إسلامية

Sayı: 9, Ocak-Haziran 2008

ISSN 1305-2632

Sahibi/Publisher

Yavuz KAMADAN

Editör/Editor-in-Chief

Faruk BEŐER

Editör Yardımcısı/Associate Editor

Ahmet BOSTANCI

Yayın Kurulu / Editorial Board

Abdullah AYDINLI (Sakarya Ü.) / Sabri ORMAN (İstanbul Ticaret Ü.) / H. Mehmet GÜNAY (Sakarya Ü.) / Hayati YILMAZ (Sakarya Ü.) / İbrahim KALIN (Georgetown U., USA) / İrfan İNCE (Sakarya Ü.) / Atilla ARKAN (Sakarya Ü.) / Fuat AYDIN (Sakarya Ü.) / Murteza BEDİR (Sakarya Ü.) / Erdiñ AHATLI (Sakarya Ü.) / İsmail ALBAYRAK (ACU National, Avustralya) / Mehmet ÖZŐENEL (Sakarya Ü.) / Muhammet ABAY (Marmara Ü.) / İbrahim EBU RABİ (Hartford Seminary, USA) / Yavuz KAMADAN (Sakarya Ü.) / Muammer İSKENDEROĞLU (Sakarya Ü.)

Danışma Kurulu / Advisory Board

Ahmet DAVUTOĐLU (Beykent Ü.)	M. Sait ÖZERVARLI (İSAM)
Ahmet GÜÇ (Uludağ Ü.)	Mehmet BAYRAKDAR (Ankara Ü.)
Ali ERBAŐ (Sakarya Ü.)	Mehmet PAÇACI (Ankara Ü.)
Alparslan AÇIKGENÇ (Fatih Ü.)	Mesut OKUMUŞ (Hitit Ü.)
Bilal GÖKKIR (S.Demirel Ü.)	Muhsin AKBAŐ (O.Mart Ü.)
Cağfer KARADAŐ (Uludağ Ü.)	Musa YILDIZ (Gazi Ü.)
E. Sait KAYA (İSAM)	Mustafa KARA (Uludağ Ü.)
Ejder OKUMUŞ (Dokuz Eylöl Ü.)	Mustafa ÖZTÜRK (Çukurova Ü.)
Ferhat KOCA (Hitit Ü.)	Ö. Mahir ALPER (İstanbul Ü.)
Hasan HACAK (Marmara Ü.)	RaŐit KÜÇÜK (Marmara Ü.)
İ. Kafi DÖNMEZ (Marmara Ü.)	Recep KAYMAKCAN (Sakarya Ü.)
İbrahim HATİBOĞLU (Uludağ Ü.)	Suat YILDIRIM (Marmara Ü.)
M. Ali BÜYÜKKARA (Marmara Ü.)	Őükrü ÖZEN (İSAM)
M. Erol KILIÇ (Marmara Ü.)	Yunus APAYDIN (Erciyes Ü.)

Sayı Hakemleri / Referees on This Issue

Süleyman AKKUŐ / Kamil GÜNEŐ / Mehmet ÖZŐENEL / Salim ÖĐÜT / Faruk BEŐER
Tevhit AYENGİN / Yunus EKİN / İsmail ALBAYRAK / İlyas ÇELEBİ / Cağfer KARADAŐ / İhsan TOKER
Ali ÇOŐKUN / Halim ÖZNURHAN / Ahmet BOSTANCI / Muammer İSKENDEROĐLU
Hayati YILMAZ / Ramazan BİÇER

Usûl İslam Araştırmaları hakemli bir dergidir.

Yılda iki sayı olarak yayımlanır. Yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

İletişim / Communication

Ahmet BOSTANCI, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakóltesi

Ozanlar / ADAPAZARI / TÜRKİYE, +90 (264) 274 30 60 / 155 GSM: +90 (532) 706 73 67

Web: <http://www.usuldergisi.com>, E-posta: abostanci@hotmail.com, bostanci@sakarya.edu.tr

Aralık 2008

Mûcizelerin Muhatapları Üzerindeki Etkileri*

*Halil İbrahim BULUT***

The Influence of The Miracle on The Witnesses

One of the important proofs in favour of the Prophethood is the miracle. That is why the subject took an important place in the religious literature. But the influence of the miracle on the witnesses remains to be researched. People showed different reactions to the miracles, which can be explained in terms of different psycho-social factors. In this essay we examine these different reactions to the miracles shown by their witnesses. We divided the people in relation to their reactions to the miracles in three parts: those who insist in their unbelief, those on whom the miracles have a positive effect, and those who believe without any need for a miracle.

Key Words: The Proof of Prophethood, The Miracle of Quran, Miracle, Miracle and belief,

Anahtar Kelimeler: Nübüvvet Delili, Mucize, Kur'an Mucizesi, Mucize ile İman arasındaki ilişki

İktibas / Citation: Halil İbrahim Bulut, "Mûcizelerin Muhatapları Üzerindeki Etkileri", *Usûl*, 9 (2008/1), 153 - 172.

İmanın oluşumunda genel anlamda mûcizenin rolünün olup olmadığı, varsa bunun nasıl ve ne ölçüde söz konusu olduğu meselesi dinî literatürde mûcizeye atfedilen yer ve önem açısından dikkate alınması gereken bir husustur. Peygamberlerin nübüvvet iddialarının kabul edilmesinde özellikle hissî mûcizelerin rolünün bulunup bulunmadığı meselesi de buna dahildir. Bu bağlamda, mûcize ile inanma olgusu arasında nasıl bir ilişki ve etkileşimin olduğu merak edilmiştir. Peygamberlerin ilk muhatapları arasında mûcizelerle ve özellikle hissî mûcizeler vasıtasıyla inananların olup olmadığı, inkârcıların iknâ edilmesinde hissî mûcizelerin bir metot olarak kullanı-

* Bu makale, doktora çalışmamızın basılamayan kısmından faydalanarak oluşturulmuştur.

** Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Doç. Dr.), hibulut@gmail.com.

lup kullanılmadığı, eğer kullanılmış ise bunlara ne kadar önem verildiği meselesi izaha muhtaçtır. Konunun bir diğer boyutu da, inkârcıların iknâ edilmesine yönelik olarak hissî mûcizelerin kullanılışında önceki peygamberlerle Hz. Muhammed arasında bir farklılığın bulunup bulunmadığıdır. Bu ve benzeri sorulara verilecek cevaplar, mûcize ile iman arasında nasıl bir ilişkinin olduğunu, diğer bir ifade ile imanın oluşumunda mûcizelerin rolünü ortaya koyacaktır.

Mûcizeler karşısında bütün insanların aynı seviyede etkilendiklerini söyleyebilmek tarihî veriler ışığında isabetli görülmemektedir. Bazı insanlar gördükleri normal ya da olağanüstü hâdiselerden ibretler çıkarırken, bazıları da söz konusu hâdiseleri hiç vuku bulmamış sayabilmekte veya gerçeğe aykırı bir şekilde yorumlayabilmektedir. Şüphesiz insanların olaylar karşısındaki tutum ve kanaati; matematiksel gerçeklere dair tutum ve kanaati gibi kesin değildir. Bu tutum ve kanaat; sevgi, nefret, acı, tatlı, arzu, hayret ve diğer psikolojik değerlendirmeler gibi, izâfidir. Ayrıca konu, olayın meydana geldiği anda kişinin psikolojik ve zihinsel durumuyla yakından ilgilidir. Nasıl bir olay her fertte aynı arzu, istek, korku, şaşkınlık, hayranlık ya da şüphe gibi psikolojik etkiler meydana getirmiyorsa, belli bir hadise de her insanda aynı kuvvette yakın meydana getirmeyebilir. İnsanların mûcizeler karşısındaki durumu da böyledir. Çünkü mûcizeler, insanların inanma hürriyetlerini ellerinden alacak ve onları cibrî bir şekilde inanmaya zorlayacak tarzda deliller olmadıkları gibi, böylesi bir durum ilâhî iradeye ters düştüğü gibi insanın inanma hürriyeti ve sorumluluğu esasına da aykırıdır.

İslâm âlimlerinin önemli bir kısmı, mûcizelerin istidlâlî bilgi ifade ettiğini belirterek nübüvvet ile mûcize arasında dolaylı bir alakanın olduğunu söylerler¹. İnsanların psiko-sosyal durumları, bilgi birikimleri ve zihinsel yapıları farklı olduğundan belli bir mûcizeden bütün insanların aynı sonuç ve kanaate ulaştıklarını söyleyebilmek güçtür. Çünkü insanların inançlarını, fikri faaliyetlerini, ilgi alanlarını ve düşünce ufuklarını içinde yaşadıkları toplumun ahlâkî, kültürel, sosyal hatta ekonomik özellikleri etkilemektedir. Bütün bu arka planı dikkate almadan, insanların peygamberlerin delil ve mûcizeleri karşısındaki tavır ve tutumlarını değerlendirmek çoğu defa tutarlı olmamaktadır. Kur'an'da, âyet ve mûcizelerle kavimlerini hidâyete ula-

¹ Nübüvvet ile mûcize arasındaki ilişkiye dair geniş bilgi için bk. Bulut, Halil İbrahim, *Kur'an Işığında Mûcize ve Peygamber*, İstanbul 2002, ss. 77-114.

tırmaya çalışan peygamberlere, kavimleri tarafından iftira atıldığı, en ağır hakaretler yapıldığı bildirilmektedir. Aslında bu durum, peygamberlerin hidâyet mûcizelerinin etkisiz oluşu ya da söz konusu peygamberin başarısızlığıyla açıklanamaz. Şüphesiz her peygambere muhataplarını ikna edilecek bir hidayet mûcizesi verilmiştir². Bununla birlikte söz konusu mûcizelere muhatap olan insanların iman edip etmemeleri, onların bakış açısı, psikolojik ve entellektüel durumu, gerçekleri kabule meyilli olup olmamasıyla yakından ilgilidir.

Mûcizeler ile imanın teşekkülü arasındaki ilişkiyi konu edindiğimiz bu makalede mûcizelerden etkilenmeleri açısından insanları; sahip oldukları dînî ve kültürel değerleri koruma noktasında taassup içinde olanlar, henüz mümin olmadığı halde hak ve hakikati kabule meyilli olanlar ve her hangi bir mûcizeye ihtiyaç duymadan inananlar şeklinde üç grupta ele almayı uygun gördük.

A- Mûcizeleri Kabul Etmeyen ve İnkârda Israr Edenler

Bunlar, yaşadıkları toplumun ahlâkî, kültürel, sosyal ve ekonomik değerlerini ısrarla savunurlar, sahip oldukları dînî ve entellektüel değerleri koruma ve savunma hususunda taassup ve bağnazlık içindedirler. Toplumdaki konumları, maddî imkanları, kültürel yapıları ve benzeri nitelikler onları yeniliklere karşı acımasız davranmaya sevk ettiği için, peygambere ve onun getirdiklerine hep kuşkuyla bakmış, hatta düşmanlıkla karşı koymuşlardır. Çünkü onlar, toplumun dînî, ahlâkî, sosyal ve ekonomik değerlerinin değişmesini kendi menfaatlerine yönelik bir saldırı kabul etmişler³ ve bu sebeple peygamberin en büyük düşmanı olmuşlardır. Dolayısıyla peygamberin doğruluğunu gösteren mûcizelere de aynı zihniyetle yaklaşmışlardır. Kur'an'da, inkârda ısrar eden bu zümre üzerinde daha fazla durulur ve bunların asla inanmayacakları çeşitli vesilelerle açıklanır. Bunun sebebi olarak da, onların haksız yere büyüklenmeleri, inatçı ve muhafazakar tavırları gösterilir.⁴ Çünkü büyüklenme, hakikati düşünüp idrak etmek-

² bk. el-Mâide 5/32; Yûnus 10/74; İbrahim 14/9; en-Nahl 16/43-44; er-Rûm 30/47; Fâtır 35/24-25.

³ Taberî, Ali b. Rabben; *ed-Din ve'd- devle fi isbâti nübüvveti'n-Nebî*, (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1982, s. 36.

⁴ bk. el-A'râf 7/146.

ten alıkoyan bir ruh hastalığıdır ve bu hastalığa düşmüş olanlar hakikati gösteren delilleri göremezler⁵. Kur'an'da, insan fitratına ait bu ilâhî kanun geniş zaman kipiyle ifade edilir ve bunun sadece peygamberin ilk muhatapları için değil, söz konusu ruh haline sahip bütün insanlar için geçerli olacağı belirtilir⁶.

Akıllı ve insafli bir insan, dış dünyadaki delillerden hareketle yüce bir yaratıcının olduğunu kavrayabilir. Çünkü dış dünyada mevcut sayısız belge, yüce bir irâde ve kudretin varlığını gösterir. Bununla birlikte söz konusu işaretler, Allah'ın varlığı hakkında ileri sürülen inkarcı anlayışı ortadan kaldıracak ve dolayısıyla inkârcıları iman etmeye zorlayacak türden değildir. Aslında inkârcıların küfürdeki devamlılığı, görünen âlemde var olan delil ve belgelerin yokluğu veya azlığından kaynaklanmamaktadır⁷. Bilakis bu durum, onların inanç ve fikrî saplantıları sebebiyledir. Burada problem, işaretlerin açıklık ya da kapalılığı da değildir. Çünkü insaf ve iz'an sahipleri için işaretler yeterince ve hatta fazlasıyla açıktır ama sadece fitratını perdelememiş/köreltmemiş olanlar bunları idrak edebilirler. Zira "Hiç kimse görmek istemeyen bir kimse kadar kör değildir" vecizesi, inkârda ısrar edenlerin psikolojik halini anlatması bakımından güzel bir örnektir. Şâyet insan Allah'ın varlığını ve kudretini inkâr noktasında saplantı içine düşmüşse, peygamberin ortaya koyacağı mucizeler vasıtasıyla hidâyete ermesi hemen hemen imkansızdır⁸. Bu sebeple Tanrı tanımayan ve olayları determinist bir anlayışla izah dışında açıklamaya yanaşmayan kimseler için söz konusu hârikaların delil olma özelliği yoktur⁹. Çünkü bütün bu deliller ancak düşünen insaf sahibi insanlar için bir anlam ifade eder. Bununla ilgili

⁵ İbn Teymiyye, *en-Nübüvvât*, (nşr. Muhammed Avad), Mısır 1985, s.360-362; Reşid Rızâ, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-hakîm: Tefsîrü'l-menâr*, I-XII, Kahire 1373-80/1953-61, IX, 196-197; Lârî, Müctebâ el-Müsevî, *Usûlü'l-'akâ'id fi'l-İslâm*, (trc. M. Abdülmun'im el-Hâkânî), I-IV, Kum 1408/1988, el-Lârî, *Usûlü'l-'akâ'id*, s. 45-47.

⁶ Reşid Rızâ, *a.g.e.*, IX, 196.

⁷ Mustafa Sabrî, *Mevkîfu'l-'akl ve'l-'ilm ve'l-'âlim min Rabbi'l-'âlemin ve 'ibâdihî'l-mürselîn*, I-IV, Beyrut 1401/1981, IV, 128-129; Cisirî, Hüseyin b. Muhammed, *Risâle-i Hamîdiyye*, (trc. Manastırlı İsmail Hakkı, sadeleştiren; Ahmet Gül), İstanbul 1980, s.150.

⁸ Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed, *Kitâbü't-Tevhîd*, (nşr. Fethullah Huleyf), İstanbul 1979, s.176; Şa'rânî, Abdülvahhâb b. Ahmed, *el-Yevâkît ve'l-cevâhir fi beyâni 'akâidi'l-ekâbir*, Kahire 1307/1959, s.160.

⁹ Cüveynî, İmâmü'l-Harameyn, *el-İrşâd ilâ kavâti'i'l-edille fi usûli'l-i'tikâd*, (nşr. Yusuf Mûsâ) Kahire 1950, s.329; Tabatabâi, Muhammed Hüseyin, *el-Mizân fi tefsîri'l-Kur'an*, I-XXII, Beyrut 1417/1997, VII, 22-23.

olarak Kâdî Abdülcebbar, peygamberin doğruluğunu göstermesi bakımından mûcizelerin bir fikir sunduğunu ve delil ortaya koyduğunu söylerken¹⁰, Cüveynî de mûcizenin Allah'ın dilediğini yaratabileceğine inanan insanlar için delil olacağını açıklar¹¹. Aslında peygamberlerin sahip oldukları temel vasıflar, onların samimiyetlerini gösteren en önemli işaretlerdir. Ayrıca onlar, aklî delillerin yanı sıra tehadî özelliği bulunan hidâyet mûcizeleri de göstermişlerdir. Buna rağmen hiçbir kimse inanmaya veya inkâr etmeye zorlanmamıştır. Çünkü bu dünya, irâde ve tercihler dünyasıdır. Allah insanı yaratmış ve ona akıl vermiştir. O, aklıyla iyi ve güzeli tercih edebilecek durumdadır. İnsanın kendi iradesiyle bu yola girmedikçe gerçek saadete ulaşması mümkün değildir.

Peygamberler, ilâhî mesajı ortaya koyarlar ve insanları davet ederler. Bu davetin kabul edilmesinde Allah'ın onları semavî bir âyetle zorlaması imtihan anlayışına ters düşer. Şâyet Allah inkârcıların iman etmesini istemiş olsaydı elbette bütün kâfirler O'na boyun eğerd¹². Fakat Allah, insanın zorluluktan dolayı değil kendi hür iradesiyle inanmasını istemektedir. İnanan da inkâr eden de kendi hür iradesiyle bunu yapmalıdır. Yoksa maddî-manevî zorlamalarla oluşan bir itaatin Allah katında bir değeri yoktur¹³. Şu halde mûcizelerin insanlara fikir veren birer delil olduğu ve bunlara ancak inanmaya temayülü olan akıllı, basîret sahibi kimselerin iman edeceği, inkârda ısrar eden kâfirlerin bütün mûcizelere şahit olmalarına rağmen yine de inanmayacakları söylenebilir¹⁴.

Kur'an, bütün peygamberlerin âyetlerle gönderildiğini, her bir nebinin kendi kavmini iknâ edebilecek kadar delil ve mûcizelere sahip olduğunu bildirir.¹⁵ Buna rağmen küfürde ısrar eden inkârcılar, söz konusu mûcizeleri sırf inat ve aşırılıkları sebebiyle kabul etmemiş ve peygamberlere yalancılık, sahtekârlık, sihirbazlık, kahinlik, delilik gibi çeşitli iftiralar yöneltmişlerdir. Şüphesiz kâfirlerin bu inkârcı tavırlarının dinî, ahlâkî, sosyal, ekonomik,

¹⁰ Kâdî Abdülcebbar el-Hemedânî, *el-Muğnî fî ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl*; (XV. cilt: *en-nübüvvât ve'l-mu'cizât*) (nşr. Tâhâ Hüseyin-İbrahim Medkür v.dğr.), I-XX, Kahire 1382-85/1962-65, XV, 148-149.

¹¹ Cüveynî, *a.g.e.*, 329.

¹² eş-Şu'arâ 26/4.

¹³ bk. el-Lâri, *a.g.e.*, 45-47.

¹⁴ Mustafa Sabri, *a.g.e.*, IV, 128-130.

¹⁵ bk. el-Mâide 5/32; Yûnus 10/74; İbrahim 14/9; en-Nahl 16/43-44; er-Rûm 30/47; Fâtır 35/24-25.

psikolojik ve entelektüel sebepleri vardır. Nitekim Kur'an, bir çok âyette bu sebeplere işaret etmekte ve bütün mucizeleri görseler de kâfirlerin yine inanmayacağını bildirmektedir¹⁶. Böylece Kur'an'da inat, büyülenme, fikrî saplantı ve benzeri özelliklere sahip kâfirlerin hidâyete ulaşmasında hissî mucizelerin müspet bir katkısının olmadığı, geçmiş ümmetlerin kıssalarından kesitler verilerek açıklanır. Nitekim Semûd kavmi, gözleriyle gördükleri deve mucizesi¹⁷ karşısında ıslah olmamış, Hz. Sâlih'in bütün uyarılarına rağmen söz konusu deveyi kesmişlerdi¹⁸. Hz. Mûsâ ile Firavun arasında ce-reyan eden mücadele konunun izahı açısından daha belirgin bir örnektir.

Hz. Mûsâ'nın hayatında hissî mucizelerin önemli bir yeri vardır. Hem *Kitab-ı Mukaddes* hem de Kur'an-ı Kerim'de bu konuya genişçe yer verilir. Hz. Mûsâ, önce akli delillerle muhataplarını iknâ etmeye çalışmış, ancak Firavun'un kendisinden doğruluğunu gösteren bir delil getirmesini isteyince hidâyete mucizesi olmak üzere âsâ¹⁹ ve parıltılı el²⁰ mucizelerini göstermişti. Bunun üzerine Firavun, Mûsâ'nın bilgili bir sihirbaz olduğunu²¹, Mısırlıları kendi yurtlarından çıkarmak istediğini ileri sürmüştü²² ve toplattığı sihirbazlarla Mûsâ'yı mağlup edebileceğini düşünüp bir yarışma düzenlemişti. Müsabaka sonunda sihirbazlar mağlup olup, Mûsâ'nın Rabbine iman etmelerine rağmen²³ Firavun, Mûsâ'nın gerçek peygamber olabileceğini düşünmek yerine onu sihirbazların ustası olarak nitelendirmiş ve ona inanan sihirbazları işbirlikçi olmakla suçlayıp cezalandırmıştı.

Firavun ve taraftarlarının Mûsâ'nın delilleri karşısında daha insafli davranmaları beklenirdi. Halbuki onlar, ne tür mucize getirirse getirsin yine de Mûsâ'ya inanmayacaklarını açıklayarak inkârcı tavırlarını ortaya koymuşlardı²⁴. Bunun akabinde Allah, tûfan, çekirge, haşere, kurbağalar ve suların kana dönüşmesi şeklinde bir dizi felaket göndermesine rağmen olumsuz

¹⁶ Reşid Rızâ, *a.g.e.*, IX,196-197.

¹⁷ el-A'râf 7/73; Hûd 11/64; eş-Şu'arâ 26/155; el-Kamer 54/27; el-İsrâ 17/59.

¹⁸ el-A'râf 7/77; Hûd 11/65; eş-Şu'arâ 26/157; el-Kamer 54/29; eş-Şems 91/14.

¹⁹ el-A'râf 7/107; 117-118; Tâ hâ 20/19-21, 65-69; eş-Şu'arâ 26/32, 45; en-Neml 27/10; el-Kâsâs 28/31;

²⁰ el-A'râf 7/108; Tâ hâ 20/22; eş-Şu'arâ 26/33; en-Neml 27/12; el-Kâsâs 28/32.

²¹ el-A'râf 7/109.

²² eş-Şu'arâ 26/34-35.

²³ el-A'râf 7/120-122; Tâ-hâ 20/70.

²⁴ el-A'râf 7/132; Ayrıca bk. Reşid Rızâ, *a.g.e.*, IX, 88.

tutumlarını devam ettirmişlerdi²⁵. Halbuki onlara gönderilen her bir musibet sonuçları bakımından diğerinden daha büyüktü²⁶. Firavun ve adamları, azap üzerlerine çökünce “Ey Mûsâ! sana verdiği söz hürmetine, bizim için Rabbine dua et; eğer bizden azabı kaldırırsa mutlaka sana inanacağız ve muhakkak İsrailoğullarını seninle göndereceğiz” demişlerdi. Bunun üzerine Allah, belli bir müddete kadar onlardan azabı kaldırmış fakat onlar hemen sözlerinden dönuvermişlerdi²⁷.

Kitab-ı Mukaddes'te, Hz. Mûsâ'nın her mûcizesinden sonra Firavun'un daha da katılaştığı ve zerre kadar imana temayül göstermediği anlatılır. Mûsâ'ya verilen mûcizeler nakledildikten sonra bu husus şöyle ifade edilir: “Fakat Firavun'un kalbi, katılığını muhafaza etti ve Firavun hiçbir şey dinlemedi.”²⁸ Firavun ve kavmine gönderilen belâ ve musibetler, onların hakikate yönelmelerini sağlayamamıştı. Bu kadar hissî mûcizeye rağmen inkârda ısrar etmişlerdi. Aslında onlar, musibetlerin Mûsâ'nın Rabbinden geldiğini çok iyi biliyorlardı. Çünkü belâlar karşısında Mûsâ'dan yardımcı olmasını istemekteydiler. Bununla ilgili olarak Kur'an'da, Firavun ve adamlarının Mûsâ'nın gerçek peygamber olduğunu ve doğru söylediğini içten içe bildikleri, sırf inat ve büyüklenmelerinden dolayı iman etmedikleri bildirilir²⁹. Sonuçta inkârcıların cezalandırıldığı ve böylece Allah'ın azgın kâfirlere yönelik sünnetinin gerçekleştiği haber verilir.³⁰

Diğer taraftan Mûsâ ile Yahudiler arasında geçen mücâdele de imanın oluşumunda hissî mûcizelerin müspet bir etkisinin olmadığını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Bütün hayatını İsrailoğullarına adayan, onların hidâyete ulaşması için didinen Mûsâ, Yahudilerin tutumu karşısında çoğu defa hayal kırıklığına uğramıştı. İsrailoğulları, âsâ ve parıltılı el mûcizelerinin yanı sıra, Mısırlıları yola getirmek üzere gönderilen belâ ve musibetlere şahit olmuşlar ve bütün bunlardan ibret almayan Firavun'un cezalandırıldığını da görmüşlerdi. Buna rağmen İsrailoğulları, Firavun'dan kurtulup denizi geçtikten sonra putlara tapan bir topluma imrenerek

²⁵ el-A'râf 7/133; el-İsrâ 17/101; en-Neml 27/12.

²⁶ İbn Meymûn, Hz. Mûsâ'ya verilen mûcizelerin diğer hiçbir peygambere verilmediğini savunarak onun diğer peygamberlerden daha üstün olduğunu izaha çalışır.(bk. İbn Meymûn, *Delâletü'l-hâirîn*, (nşr. Hüseyin Atay), Ankara 1974, s.402-404.)

²⁷ el-A'râf 7/133-135; ez-Zuhuruf 43/48-50.

²⁸ *Tevrat, Çıkış*, 50.

²⁹ en-Neml 27/14..

³⁰ el-A'râf 7/132-136; Ayrıca bk. Tabatabâi, *el-Mizan*, IX,232-233.

Mûsâ'dan onların tanrıları gibi bir tanrı yapmasını isteme cesaretini göstermişlerdi³¹. Aslında Yahudilerin bu talebi, onların Mısırlılardan ne denli etkilendiklerini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Uzun yıllar putpe- rest Mısırlılar arasında yaşayan İsrailoğulları, onların inançlarından, gele- neklerinden etkilenmiş, âdetâ onlar gibi düşünmeye ve davranmaya şart- lanmışlardı. Hz. Mûsâ'nın en büyük mucizeleri bile onları alışkanlıklarından koparamamış, her fırsatta eski inanç ve tutumlarına dönmüşlerdi. Keza, Al- lah ile konuştuğunu, kitap getirdiğini açıklayan Hz. Mûsâ'yı kendileri gibi sanıp "Öyleyse bize de göster" diyerek karşı çıkmışlardı³². Çünkü onlar he- nüz aklî olgunluğa erişememiş ve eski alışkanlıklarından kurtulamamışlar- dı.

Konuyla ilgili bir diğer örnek ise, Mûsâ'nın Allah ile konuşmak üzere Si- na Dağınagitmesini fırsat bilen Yahudilerin buzağıya tapınmalarıdır³³. Baş- larında Hz. Hârûn olmasına rağmen onlar, Sâmirî'nin yapmış olduğu puta tapınmışlar ancak Mûsâ'nın dönüşünden sonra bu kötü fiillerinden tövbe etmişlerdi. Bunun üzerine Mûsâ, onlardan seçtiği yetmiş kişiyle birlikte Tur-i Sina'ya gitmiş ve birlikte bağışlanmalarını dilemişlerdi. İsrailoğullarını temsil etmek üzere seçilen bu kimseler, Mûsâ'nın Allah ile konuştuğunu öğ- renince "Ey Mûsâ! Allah'ı alenen görmedikçe asla sana inanmayacağız"³⁴ demişlerdi. O anda şiddetli bir sarsıntı ile cezalandırılmışlardı. Halbuki İsrailoğullarının böyle bir istekte bulunması açık bir küfrün işaretidir³⁵. Bu konudaki diğer bir örnek ise, İsrailoğullarına mukaddes toprakların vaat edilmesi ve eğer tevekkül ederlerse mutlaka oraya gireceklerinin haber ve- rilmesi üzerine onların "Ey Mûsâ! Onlar orada buldukları müddetçe biz oraya asla girmeyiz; şu halde sen ve Rabbin gidin savaşın; biz burada otura- cağız"³⁶ diyerek cevap vermeleridir. Allah'ın kendilerine vaat ettiği toprakla- ra girmek istemeyen ve peygamberlerine karşı gelen Yahudiler, daracık bir toprak üzerinde kısıp kalmış, kendileri ölüp yeni bir nesil yetişinceye ka- dar buradan kurtulamamıştır³⁷. Oysaki, onların bunca mucizeyi gördükten

³¹ el-A'râf 7/138.

³² el-Bakara 2/55-56; en-Nisâ 4/153.

³³ el-Bakara 2/92; Tâ-hâ 20/93-97; Ayrıca bk. Tabbâra, Afif Abdülfettâh, *Ma'a'l-enbiyâ fi'l- Kur'âni'l-Kerim*, Dersaadet, İstanbul, ts.s. 242-246.

³⁴ el-Bakara 2/55.

³⁵ Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1982, I, 358.

³⁶ el-Mâide 5/24.

³⁷ el-Mâide 5/26.

sonra mükemmel bir imana sahip olmaları gerekirdi. Allah bu olaydan sonra onları “fasık bir kavim” olarak anmıştır³⁸.

Hissî mûcizelerin imanın oluşumunda müspet bir etkisinin olmadığını, inkârda ısrar edenlerin yine de inanmayacağını açıklayan bir diğer örnek ise Hz. İsa'nın mûcizeleridir. Hz. İsa, bir çok mûcizeyle İsrail oğullarına gönderilmişti.³⁹ Fakat Ferîsiler, her defasında ondan başka mûcizeler getirmesini istemişlerdi. *Ahd-i Cedid*, bunların detaylarını açıklamaktadır⁴⁰.

Kur'an'da, önceki peygamberlerin kavimleriyle aralarında geçen hâdiseler aktarılırken, onların bir takım aklî veya hissî delillerle muhataplarını iknâ etmeye çalıştıkları, fakat bazı inkârcıların bu delillerle yetinmediği, peygamberlerinden kendi istekleri doğrultusunda başka mûcizeler istedikleri belirtilir. Bunların aktarılmasındaki asıl hedef, sahip oldukları değerleri koruma noktasında taassup ve bağnazlıkla hareket eden, sabit fikirli ve art niyetli inkârcıların mûcizeler vasıtasıyla hidâyete ulaşamadığını izah etmektir⁴¹.

Mekkeli müşriklerin Kur'an mûcizesi karşısındaki tutumu, önceki peygamberlere isyan eden inkârcıların tutumundan pek farklı değildir. Hz. Peygamber'in sahip olduğu ahlâkî nitelikleri, toplumda sevilip sayılması, güvenilir bir kimse (el-Emîn) olmasının yanında nübüvvetiyle birlikte ortaya koyduğu öğretisinin mükemmelliği ve tehadidiyle birlikte izhar ettiği Kur'an mûcizesine rağmen Mekkeli müşrikler ondan başka hissî mûcizeler getirmesini istemişlerdi⁴². Halbuki o, gerek nübüvvet öncesi davranışlarıyla gerekse nübüvvet sonrası ortaya koyduğu üstün ahlâkî nitelikleriyle olsun, dost düşman bütün Mekkelilerin güvenini kazanmış, asla yalan konuşmayan, dürüst ve âdil bir insan olduğunu göstermişti. Bununla birlikte Hz. Muhammed, hayatı boyunca ilim, edebiyat ve şiirle meşgul olmadığı halde en büyük Arap hatip ve şairlerine meydan okumuş ve en iyi bildikleri bir konuda onları susturmuştu⁴³. Kur'an'ın icâzî karşısında şaşkına dönen müş-

³⁸ Tabbâra, *a.g.e.*, s.249.

³⁹ Âl-i İmrân 3/46-49; el-Mâide 5/110-115; Meryem 19/27-33.

⁴⁰ bk. Markos 8/11-13; Luka 12/54-56; Matta 12/38; 16/1-12.

⁴¹ Reşid Rızâ, *a.g.e.*, VII, 386-387.

⁴² Geniş bilgi için bk. Bulut, *a.g.e.*, ss. 145- 156.

⁴³ Câhız, Amr b. Bahr, *Hucecû'n-nübüvve*, (nşr. Abdüsselam M. Hârûn), III, 221-281, (*Resâilü'l-Câhız* içinde), Mısır 1399/1979, III; 273-274; ayrıca bk. Yavuz, Yusuf Şevki, “İ'câzü'l-Kur'an”, *DİA*, XXI, 403-406.

rik Arapların ümmî nebini doğruluğunu kabul edip İslâm'a girmeleri normal ve mantıklı bir tutum iken onlar düşünüp ibret almak yerine Peygamber'i itham etme yoluna girmişlerdi. Hz Peygamber'i mağlup edebilmek için Kur'an'ın haricinde hissî mucizeler getirmesini istemişler ve iman etmelerini bunların gerçekleşmesine bağlamışlardı. Buna göre müşrikler, inanmak için meleklerin, Allah'ın veya O'nun bazı mucizelerinin gelmesini şart koşmuşlardı⁴⁴. Halbuki Allah'ın bazı âyetlerinin geldiği gün, önceden inanmamış ya da imanında bir hayır kazanmamış olanlara artık iman bir fayda vermeyecektir⁴⁵. İslâm alimleri, meleğin gelmesini ölüm veya azap meleğinin gelmesi; Allah'ın gelmesini kıyametin kopması; Rabbinin bazı âyetlerinin gelmesini ise başlarına gökten taş yağması, semanın parçalanıp üzerlerine düşmesi ya da kıyamet âmetlerinin zuhur etmesi gibi helâk mucizelerinin vuku bulması diye yorumlamışlardır⁴⁶. Bu itibarla müşriklerin söz konusu isteklerinin gerçekleşmesi aslında onların helâk olması anlamına gelir.

Kur'an-ı Kerim'de, inkârcılar tarafından peygamberlere yöneltilen mucize teklifleri ve bunlara verilen cevaplar, söz konusu kimselerle ilgili olarak, imanın oluşumunda mucizelerin müspet bir katkısının bulunmadığını gösteren delillerdir. İster önceki peygamberlere yöneltilen taleplerde isterse Hz. Peygamber'den istenilen hissî mucizeler de olsun, bunlara verilen cevaplar aynı zamanda imanın oluşumunda mucizenin rolünü belirleyen önemli kriterlerdir. Müşriklerin gökten sahifeler halinde, dokunabilecekleri bir kitap indirilmesini istemeleriyle ilgili olarak Allah, gökten yazılı bir kitap indirilse ve onu elleriyle tutsalar, inkâr edenlerin yine de "Bu apaçık bir büyüdür"⁴⁷ diyeceklerini haber verir. Bu cevap, kâfirlerin ne denli katı bir inkar anlayışı içinde olduklarına işaret etmekte; sadece gözlerinin görmesiyle yetinmeyip bir de elleriyle bu kitaba dokunsalar yine de alışkanlık haline getirdikleri inkârcılıkları sebebiyle hem gördükleri hem de dokunarak tecrübe ettikleri bu hakikate inanmayacaklarını bildirmektedir. Halbuki dokunma duyusuyla desteklenmiş bir görme olayında yanılma ihtima-

⁴⁴ bk. el-Bakara 2/210.

⁴⁵ bk. el-En'âm 6/157-158.

⁴⁶ Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'an*, I-XXX, Beyrut 1415/1995, II, 445-450; krş. Elmahlî, *Hak Dini*, III, 2104.

⁴⁷ bk. el-En'âm 6/7.

li yoktur⁴⁸. Başka bir âyette ise “Onlara gökten bir kapı açsak da oradan çıkmaya koyulsalar, “Gözlerimiz döndü, biz her halde büyülendik” diyecekleri” bildirilir⁴⁹. Kur’an’da kâfirlerin önyargılı, peşin hükümlü olduklarına işaret eden şu âyetler hayli dikkat çekicidir:

“Kendilerine bir mucize gelirse ona mutlaka inanacaklarına dair tekitli bir şekilde Allah’a yemin ettiler. De ki: Mucizeler ancak Allah’ın katındandır. Ama mucize geldiğinde de inanmayacaklarının farkında mısınız? Yine ona iman etmedikleri ilk durumdaki gibi onların gönüllerini ve gözlerini ters çeviririz. Ve onları şaşkın olarak azınlıkları içerisinde bırakırız. Eğer biz onlara melekleri indirseydik, ölümler de onlarla konuşsaydı ve her şeyi toplayıp karşılıklarına getirseydik, Allah dilemedikçe yine de inancak değillerdi; fakat çokları bunu bilmezler.”⁵⁰

Rivâyete göre bazı müminler onların bu yeminlerine aldanarak, istedikleri mucizenin gelmesiyle inanacaklarını ümit etmişlerdi. Allah, mucizelerin ancak kendi kudretinde olduğunu belirttikten sonra, onlara istedikleri mucize gelse de yine inanmayacaklarını, ilk defa nasıl inanmamışlarsa yine mucizelerle değişen bir şey olmadığı için inkâr edeceklerini açıklamıştır. Zira inancak olsalardı başka mucize istemeye gerek duymadan peygamberin hidâyet mucizesini kabul ederlerdi. Halbuki onlar inat ve büyüklenme içindedirler. Öyle ki sadece bir mucize değil, bütün melekler karşılıklarına dikilse, ölümler de onlarla konuşsa ya da Allah ve melekleri kefil olarak onlara getirilse yine de iman etmezler⁵¹.

Konuyla ilgili bir diğer âyette ise, gökten düşen bir kütle görseler, bunu üst üste yığılmış bulutlar⁵² olarak yorumlayacakları belirtilir. Diğer bir âyette ise “Ehl-i Kitaba bütün mucizeleri getirsen onlar yine de senin kiblene tabi olmazlar”⁵³ denir. Bu âyet, Hz. Muhammed’i kendi oğullarını tanıdıkları gibi iyi tanıyan Ehl-i Kitabın⁵⁴, bu bilgilerinin yanı sıra mümkün olan bütün delil ve mucizeleri görseler yine de İslâm’a girmeyeceklerini ifade eder⁵⁵. Kur’an’ın bu yaklaşımına ilaveten, hadis kaynaklarında rivâyet edilen bazı hissî mucize örnekleri vardır ki, bunlara muhatap olan kâfirle-

⁴⁸ Taberî, *a.g.e.*, XI, 265-266; Elmalılı, *a.g.e.*, III, 1880; Tabatabâi, *a.g.e.*, VII, 18-19.

⁴⁹ el-Hicr 15/14-15.

⁵⁰ el-En’âm 6/109-111.

⁵¹ Elmalılı, *a.g.e.*, III, 2024-2027.

⁵² et-Tür 52/44.

⁵³ el-Bakara 2/145.

⁵⁴ el-Bakara 2/146

⁵⁵ Elmalılı, *a.g.e.*, I, 530.

rin, mesela Rükâne olayında olduğu gibi⁵⁶, iman etmedikleri ve Hz. Peygamber'i sihirbazlıkla itham ettikleri bildirilir⁵⁷.

Hz. Peygamber, insanların iknâ edilmesinde ve İslâm'a girmelerini teşvik etmede olağanüstü hâdiselere dayanmamış ve bu yolu bir metot olarak asla kullanmamıştır. Bilakis o, akılları iknâ etmeye, gönülleri kazanmaya önem vermiştir⁵⁸. Önceki dinlerde inkârcıların iknâ edilmesinde hissî mûcizeler bir vasıta olarak kullanılırken İslâm'da aynı şeyin akılla yapıldığı görülür⁵⁹. Bu itibarla Kur'an'da, Hz. Peygamber'in nübüvvetiyle ilgili olarak bu tür mûcizelere önem verilmemiş ve hidâyet mûcizesiyle yetinmeyip hissî mûcize talebinde bulunan kâfirlere karşı kesin bir tavır sergilenmiştir. Kur'an'a göre bu tür mûcizelerin, imanın oluşumunda olumlu bir katkısı olmadığı gibi bunlar kâfirlerin taşkınlık ve azgınlığını artıran unsurlardan biridir. Bunun sebebi olarak, onların kalplerinin kararıp katılaştığı ve iyice azgınlık içine düştükleri gösterilir. Hal böyle olunca onların istedikleri hissî mûcizeler verilse bile bunlardan yararlanmayacakları aşıkardır⁶⁰. Diğer taraftan hidâyet mûcizeleriyle yetinmeyip peygamberlerden başkaca hissî mûcize isteyen inkârcıların yine de inanmamaları halinde mutlaka helâk edilmeleri söz konusudur. Hz. Nûh'un tufanı⁶¹, Hz. Sâlih'in kavminin helâki⁶², Firavun ve ordusunun denizde boğulması⁶³ hâdisesi, helâk mûcizesi

⁵⁶ Rükâne, Mekke'nin şöhretli bir güreşçisi idi. Bir gün Hz. Peygamber onunla karşılaşmış ve âdeti olduğu üzere onu İslâm'a davet etmişti. Rükâne, Hz. Peygamber'den doğruluğunu gösteren bir delil olarak ağaçları yürütmesini istemişti. Resulullah, onun bu isteğini yerine getirir. Fakat o, gördüğünden tatmin olmayarak, peygamberin kendisiyle güreşmesini istemişti. Şâyet kendisini mağlup ederse dinine gireceğine söz vermişti. Sırtı üç defa üst üste yere gelmesine ve ağaçların yürüdüğünü görmesine rağmen İslâm'a girmemişti. İnkârla yetinmeyen Rükâne, Mekkelilere gidip, Hz. Peygamber'in büyük bir sihirbaz olduğunu haber vermişti. (İbn İshâk, Muhammed b. İshak, *Siretü İbn İshâk*, (nşr. Muhammed Hamîdullah), Konya 1401/1981, 256-257; İbn Hişâm, Abdülmelik, *es-Siretü'n-nebeviyye*, (nşr. Mustafa Sekâ v.dğr.), 2c'de 4c, Kahire 1955, I, 391; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Beyrut 1966, III, 103; Hamîdullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (trc. Salih Tuğ), I-II, İstanbul 1414/1993, I, 103-104)

⁵⁷ İbn İshak, *a.g.e.*, 256-257; İbn Hişâm, *a.g.e.*, I, 391; Mâverdî, *A'lâmü'n-nübüvve*, Beyrut 1406/1986, s.113-114.

⁵⁸ Ömerî, Ekrem Ziya, *er-Risâle ve'r-Resûl*, y.y., 1990, s.61.

⁵⁹ Tabbâra, *a.g.e.*, 259.

⁶⁰ bk. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, (nşr. M. Abdülhamid), I-XXXII, Kahire 1934-62. XX, 235-236.

⁶¹ bk. el-A'râf 7/59-64; Yûnus 10/71-73; Hûd 11/42-43; el-Enbiyâ 21/76-7.

⁶² el-A'râf 7/73; Hûd 11/64; eş-Şuara 26/155-6.

⁶³ el-Bakara 2/50; Yûnus 10/90; Tâ-hâ 20/78.

geldiği andan itibaren kâfirlerin dönüş ihtimalinin ortadan kalktığını gösteren örneklerdir⁶⁴. Aslında söz konusu helâk mûcizelerinin hedefi inkârcıların iman etmesi değildir, aksine bu tür mûcizelerden maksat, kâfirlerin cezalandırılmasıdır.

Mûcize vasıtasıyla iman olgusu işlenirken olayın hidâyet boyutu göz ardı edilmemelidir. Çünkü Kur'an, Allah'ın dilediğini hidâyete ulaştıracağını, dilediğini de dalâlette bırakacağını açık bir şekilde ifade etmektedir⁶⁵. Bu itibarla âfâkî bazı delillerden hareketle inananların aksine, inkârda ısrar eden kâfirlerin en büyük mûcizeleri görmelerine rağmen yine de inanmalarında hidâyetin rolü büyüktür. Allah, yeryüzünde haksız yere böbürleneni âyetlerinden uzaklaştıracağını, bütün mûcizeleri görseler yine de inanmayacaklarını bildirerek, imanın hidâyet boyutuna dikkat çeker⁶⁶. Ancak Allah'ın hidâyeti, şüphesiz insanların inanç, irade ve fiilleriyle yakından ilgilidir. İnkârcıların sapıklığa düşmesi ve inkârcı düşüncedeki devamlılıklarının sebebi, kibir, inat ve hasetleridir. Söz konusu inanç ve tutumlarının neticesi olarak Allah, kendi irade ve arzularıyla hakka yönelmeyenlerin kalplerinin üstünün örtüldüğünü, kulaklarının içine de ağırlık konulduğunu haber verir.⁶⁷ Elmalılı, bu tür davranış içerisinde olanların kalplerinin mühürleneceğini, böylece gerek kainatta gerekse Kitap'ta tekvinî veya teşriî âyetlerin ifade ettiği hakikatleri göremeyeceklerini, görseler de inanmayacaklarını söyler⁶⁸. Aslında Allah, mûcize türü harikulade olaylarla insanların dikkatini her zaman dilediği bir noktaya çevirebilir ve cebrî bir şekilde boyun eğdirebilir. Örneğin cansız varlıkları, bitkileri ve hayvanları konuşurabilir. Bu ve benzeri hârikalarla dininin hakikatini insanlara kabul ettirebilir. Fakat bu metot, insanın tabiatı, hürriyeti ve sorumluluğu ile mütenasip değildir. Şüphesiz Allah, insanların düşüncelerini akamete uğratacak, irade ve kudretlerini geçersiz kılacak bir şekilde onları hidâyete erdirmeyi murat etmemiştir⁶⁹. Kâfirler, kendi istekleriyle doğru yola yönelmedikleri için Allah da onların hidâyete ermelerini dilememiştir⁷⁰. Ancak peygamberler, ki-

⁶⁴ el-En'âm 6/158; el-Mümin 40/85.

⁶⁵ İlgili âyetler için bk. el-En'âm 6/125; el-A'râf 7/30; 186; er-Ra'd 13/27; İbrahim 14/4; en-Nahl 16/36-37; el-İsrâ 17/97; el-Kehf 18/17.

⁶⁶ el-A'râf 7/146.

⁶⁷ bk.el-En'âm 6/25; el-İsrâ 17/45.

⁶⁸ Elmalılı, *Hak Dinî*, IV, 2280.

⁶⁹ el-Lâri, *Usûlu'l-akâ'id fi'l-İslâm*, 46.

⁷⁰ Reşid Rızâ, *Tefsîrül-menâr*, IX, 196-197

min hidâyete ulaşacağını kimin de dalâlette kalacağını bilmediklerinden, doğruluklarını gösteren delilleri ortaya koymak ve tebliğ görevlerini kusursuz bir şekilde yerine getirmekle yükümlüdürler⁷¹.

B- Mûcizeleri Kabul Edenler

Doğruları kabule meyilli, önyargıdan uzak, hakkikat arayışı içinde olanlara gelince bunlar, akıllı, mantıklı ve gerçekleri kabul etmeye elverişli bir yapıya sahiptirler. Haksızlıklar karşısında duyarlıdırlar. İçinde yaşadıkları toplumun geleneklerini, sosyal ve kültürel değerlerini körü körüne taklit etmezler. Hem kendilerini hem de toplumun değerlerini sorgulayabilirler. Peygamberlerin ortaya koyduğu aklî delilleri ve hidâyet mûcizelerini⁷² akli selim ile düşünüp doğru karar verebilirler. Özellikle hidâyet mûcizeleri karşısında hakikati tercih etmede tereddüt etmezler. Nitekim bu özelliklere sahip kimselerin Hz. Sâlih'in devesi, Mûsâ'nın âsâ ve parıltılı el mûcizesi, İsâ'nın hastaları iyileştirmesi, ölüleri diriltmesi ve Hz. Muhammed'in Kur'an mûcizesi karşısında iman etmeleri son derece kolay olmuştur. Bununla ilgili olarak Hz. Peygamber'i öldürme niyetiyle yola çıkan Ömer'in Kur'an mûcizesi karşısında müslüman olması⁷³, okunan Kur'an âyetleri karşısında Necâşî'nin teenniyle hareket edip Hz. Peygamber'in doğruluğunu tasdik etmesi⁷⁴ bu konuda verilebilecek örneklerden bazılarıdır. Şu halde peygamberlerin doğruluk delillerini, hakikati kabul etmeye meyilli, kibir ve

⁷¹ Meselâ bk. er-Rûm 30/52-53.

⁷² Hidâyet mûcizelerinden maksat, tehdâdî özelliği taşıyan ve peygamberin doğruluğunu ispat eden asıl delillerdir. Hz. Sâlih'in devesi, Hz. Mûsâ'nın âsâsının ejderhaya dönüşmesi, elinin beyaz bir ışık vermesi, Hz. İsâ'nın çamurdan yaptığı kuşu canlandırması, anadan doğma körlerle alacalı hastaları iyileştirmesi, ölüleri diriltmesi ve Hz. Muhammed'in Kur'an mûcizesi bunlardandır. Hidâyet mûcizelerine inanmayanların hemen helâk edilmeleri söz konusu olmayıp onlara düşünme ve ibret almaları için mühlet verilmiştir. (Bulut, "Mûcize" md. *DİA*, XXXI, 519)

⁷³ Hz. Ömer, fitrat itibarıyla makul bir insan olmasına rağmen, sahip olduğu bir takım peşin hükümler İslâm'ın ne olduğunu tetkik etmesine mani olmuştu. Bununla birlikte Kur'an sûrelerinden birini (Tâ-hâ) ilk defa okur-okumaz bu ön yargıdan kurtulmuş ve doğru yolu bulmuştu. (bk. İbn İshak, *a.g.e.*, 160-165; İbn Hişâm, *a.g.e.*, I, 342-350; İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, (nşr. İhsan Abbas), I-IX, Beyrut 1388/1968, III, 1; Hamidullah, *a.g.e.*, I, 105-108; Ebû Şehbe, Muhammed b. Muhammed, *es-Sîretü'n-nebeviyye fi dav'i'l-Kur'ân ve's-sünne*, I-II, Dımaşk 1412/1992, I, 350-352)

⁷⁴ İbn Hişâm, *a.g.e.*, I, 341; Miras, Kamil, *Sahih-i Buhâri Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, I-XII, Ankara 1985, X, 52; Hamidullah, *a.g.e.*, I, 298-304; Ebû Şehbe, *a.g.e.*, I, 379-380.

haset gibi huylardan uzak, saplantıları olmayan basiret sahibi insanlar daha kolay anlayabilmektedir. Bunlar, Allah'ın kelâmını düşünerek dinlerler ve Peygamber'in mûcizesini kavramaya çalışırlar. Bu özelliklere sahip insanların iman etmesinde hidâyet mûcizelerinin etkili olduğu kabul edilir⁷⁵. Ayrıca bunlar, Peygamber'den hidâyet mûcizesinin dışında başka bir mûcize getirmesini de istemezler⁷⁶. Zira bu insanlar, iyi ile kötüyü, doğru ile yanlış ayırt edebilecek fikri olgunluğa sahiptirler. Nübüvvet iddiasıyla birlikte ortaya konulan hidâyet mûcizesi karşısında hayranlık ve takdirlerini gizlemez ve doğruları kabul etmekte tereddüt göstermezler. İnkarda ısrar edenlere gelince Kur'an onları ölümlere benzetir⁷⁷.

Diğer taraftan Kur'an'da, hidâyet mûcizelerinden en fazla etkilenip ibret alanların gurur ve haset hastalığına düşmemiş ilim sahipleri olduğu, Hz. Mûsâ ile sihirbazlar arasında cereyan eden hâdiseyle açıklanır⁷⁸. Nitekim Hz. Mûsâ'nın âsâ mûcizesi karşısında sihirbazların imana gelmesi hâdisesi, imanın oluşumunda olayın mahiyetine yönelik bilgi sahibi olmanın önemini göstermektedir. Sihir olduğu iddiasıyla şüpheye düşürülen sıradan insanların aksine, sihrin mahiyetini ve sınırlarını çok iyi bilen sihirbazlar, âsâ mûcizesi karşısında hayranlık ve takdirlerini gizleyememiş, söz konusu hâdisenin illizyon cinsinden olmayıp, sihrin haricinde bir durum olduğunu ve ancak ilâhî bir kudretin yardımıyla gerçekleşeceğini beyan etmişlerdir⁷⁹. Burada sihirbazlar sihirle mûcize arasındaki farkı anladıkları için iman etmişlerdir, Firavun ve yandaşları ise bu farkı anlamadıklarından dolayı iman etmemişlerdir, denilemez. Zira sihirbazların bilirkişi olarak Hz. Mûsâ'nın peygamber olduğunu tasdik etmesinden sonra artık Firavun ve adamlarının geçerli bir mazereti kalmamıştır⁸⁰. Buna ilaveten, Kur'an mûcizesi karşısında en fazla şair ve hatipler gibi bediî zevke sahip kimselerin etkilenmiş olması da, imanın oluşumunda peygamberin mûcizesinin keyfiyetini bilmenin etkisini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Burada meşhur

⁷⁵ Reşid Rızâ, *Tefsîrül-menâr*, VIII, 42; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 122.

⁷⁶ *ez-Zâriyât*, 51/20; Ayrıca bk. M.Sabrî, *Mevkifu'l-âkl*, IV, 128-129; Cîsrî, *Risâle-i Hamidiye*, Zeyl, 510.

⁷⁷ bk. el-En'âm 6/36-37; Ayrıca bk. el-Furkân 25/44; er-Rûm 30/52-53; en-Neml 27/80-81.

⁷⁸ Şehristânî, Muhammed b. Abdülkerîm, *Nihâyetü'l-ikdâm fi 'ilmi'l-keîlâm*, (nşr. Alfred Guillaume), Oxford 1934, s.440; Tabatabaî, *el-Mizân*, IX, 220-221.

⁷⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 2234-2235.

⁸⁰ Mustafa Sabrî, *a.g.e.*, IV, 129-130.

Arap şairi Lebîd b. Rebî'ânın, Kur'an'ın icazı karşısında İslâm'a girmesi örnek olarak verilebilir⁸¹.

C- Mûcizelere İhtiyaç Hissetmeyenler

Bu guruba giren ve mûcizelere gerek duymadan peygamberlere iman edenler, iddia sahibinin fizyonomisine (şemâil), ahlâkî niteliklerine, toplum içindeki konumuna ve benzeri özelliklerine bakarak onun yüce bir görev için seçilmiş özel bir insan olduğunu anlarlar. Bunlar, özellikle peygamberin yakın çevresinde bulunan, onun nübüvvet öncesi hayatını çok iyi bilen ve taşıdığı güzel vasıfları takdir eden kimselerdir. Bunlar, peygamberin içinde yaşadığı topluma nazaran üstün ahlâkî faziletlere sahip olması, örneğin asla yalan konuşmaması gibi temel kriterlerden hareketle onun nübüvvet iddiasında samimi olduğunu anlayabilecek konumdadırlar. Bu itibarla peygamberin yakın çevresinin ona inanması ve asla onu sahtekarlık, kâhinlik, şairlik ve benzeri şeylerle itham etmemiş olması önemlidir. Çünkü bir insanın gerçek yüzü, en iyi kendi yakınları tarafından bilinir. Şu halde, mûcizelere ihtiyaç hissetmeden inananlar, genellikle peygamberi yakinen tanıyan, sîret ve gidişâtından hareketle onun asla bir yalancı olamayacağına kanaat getiren kimselerdir. Bunlar, peygamberlik iddiasında bulunan nebînin sırf beyanına binaen iman etmişler, ayrıca ilave bir delile ihtiyaç duymamışlardır⁸². Nitekim Hz. Muhammed'e iman eden ilk müminlerin durumu böyledir. Hz. Hatice⁸³, Hz. Ebû Bekir⁸⁴, Hz. Ali⁸⁵ ve diğer ilk dönem müminleri,

⁸¹ Lebîd, muhadramundan olup uzun bir ömür yaşamış ve Hz. Osman döneminde Kûfede vefat etmiştir. Cahiliye devrinin en kudretli şairlerinden olan Lebîd, muallaka sahiplerinden biridir. Ancak o, Kur'an'ın icazını ve belağatını gördükten sonra Müslüman olmuş ve Kur'an'a hayranlığından onu dinlemeyi şiir söylemeye tercih etmiştir. Hayatının geri kalan kısmında bir daha şiir söylememiştir (Kamil Miras, a.g.e., X, 38-39).

⁸² Câhız, a.g.e., III, 280; Sâbûnî, *el-Bidâye fi usûli'd-dîn*, (nşr. Bekir Topaloğlu), Dımaşk 1399/1979, s. 48-49; Şa'rânî, Abdülvahhâb b. Ahmed, *el-Yevâkît ve'l-cevâhir fi beyâni 'akâidi'l-ekâbir*, Kahire 1307/1959, s. 160; Cürçânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, (nşr. Abdürrahmân Umeyre), I-III, Beyrut 1417/1997, III, 409-410; Ömerî, *er-Risâle ve'r-Resûl*, 61-63; Şibli, Mevlânâ, *Asr-ı Saadet*, (trc. Ömer Rıza Doğrul), I-V, İstanbul 1977, II, 375; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 122; Meydânî, Abdurrahman Hasan, *el-'Akîdetü'l-İslâmiyye ve ususuha*, Dımaşk 1415/1994, s.287-290.

⁸³ bk. Buhârî, "Bed'ul-vahiy", 3; "Tefsir" (96), 1; "Menâkibu'l-ensâr", 45; Müslim, "İman", 252; İbn İshak, *es-Sîre*, 112-114; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 237-238.

⁸⁴ Hz. Ebû Bekir, nübüvvetten önce de Hz. Peygamber'in arkadaşıydı. Onun doğruluğunun, emânete riâyetkârlığının, güzel huynun ve yüce ahlâkının insanlara yalan söylemeye mani teşkil ettiğini çok iyi biliyordu. O halde böyle bir kimse Allah'a karşı nasıl yalan

Hız. Muhammed'in her hangi bir mûcizesini görmeden ve mûcize talebinde bulunmadan iman etmişlerdi⁸⁶. Özellikle Hız. Hatice'nin iman edişii, bu konuda güzel bir örnek teşkil eder. Buna göre Hız. Peygamber, ilk vahyi aldığı anda korku ve titreme içerisinde evine dönüp başından geçenleri hanımına anlattığı zaman, Hız. Hatice'nin onu "Sen daima eli açık ve cömert idin, iyilik yapardın; fakir ve muhtaçlara daima yardıma koşardın. Muhakkak ki Allah seni şeytanın aldatmalarına uğratmayacaktır!" şeklinde teselli etmiş⁸⁷ ve ne bir tereddüt ne de bir münakaşa hali olmaksızın İslâm'a girmişti⁸⁸. Diğer taraftan, Yahudi âlim Abdullah b. Selâm'ın (ö.43/633) Hız. Peygamber'le ilk karşılaştığında; "Bu, asla yalancı bir yüz olamaz!"⁸⁹ diyerek iman etmesi yanında, ashâbın meşhur şairlerinden Abdullah b. Revâh'ın (ö.8/628) "Olmasaydı mu'cizatının hiç biri/ Masum yüzü bildirirdi haberi"⁹⁰ diyerek onun yaratılışına ve ahlâkî vasıflarına işaret etmesi örnek olarak verilebilir.

Hız. Peygamber'e inananların hepsinin iman bakımından aynı olgunluk ve mükemmellikte olduğunu iddia etmek isabetli gözükmemektedir. İslâm, her ne kadar inanılması gereken hususları açık bir şekilde ortaya koymuş ise de, söz konusu esaslara inanmanın keyfiyeti açısından bir derece farklılığı olduğu âşikârdır. Örneğin hayatının büyük bir kısmını Hız. Peygamber'le birlikte geçiren, onu yakinen tanıyan, nübüvvet parıltılarını müşaheade eden bir müminin imanıyla, daha sonraki bir dönemde müslüman olmuş bir kimsenin imanının aynı kuvvette olduğu iddia edilemez. Bu itibarla Hız. Peygamber'den zuhur ettiği rivâyet edilen hissî hârikaların bu açıdan değerlendirilmesinin isabetli olacağı kanaatindeyiz. Zira hadis kaynakların-

uydurabiliridi? Bu sebeptendir ki Resulullah, ona Allah'ın elçisi olduğunu söyler söylemez hiç duraksamadan iman etmişti.(bk. İbn İshak, *a.g.e.*, 120; İbn Hişâm, *a.g.e.*, I, 249-250; İbn Kesir, *el-Bidâye*, III, 26-29.)

⁸⁵ bk. İbn Hişâm, *a.g.e.*, I, 245-247.

⁸⁶ İbn Teymiyye, *en-Nübüvât*, 361; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 87-96, 121.

⁸⁷ bk. Buârî, "Bed'ul-vahiy", 3; "Tefsir" (96), 1; "Menâkibu'l-ensâr", 45; Müslim, "İman", 252.

⁸⁸ bk. İbn İshak, *a.g.e.*, 112-114; İbn Hişâm, *a.g.e.*, I, 237-238.

⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 451; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, (nşr. Ali Muhammed Bicâvî), I-VIII, Kahire 1972, 4728 (IV, 118-120); Ayrıca bk. Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, *Delâilü'n-nübüvve ve ma'rifetü ahvâli sâhibi's-şerî'a*, (nşr. Abdülmü'tî Kal'acî), I-VII, Beyrut 1405/1985, VI, 260-262; İbn Kesir, *Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer, el-Bidâye ve'n-nihâye*, Beyrut 1966, III, 210.

⁹⁰ Şiirin orijinali şöyledir: "Lev lem tekün âyâtün mübeyyinâtün/ Kânet bedîhetühu tünbi'ke bil-haber" bk.İbn Hacer, *a.g.e.*, 4679 (IV, 82-86); krş. Sâbûnî, *el-Bidâye*, 50.

da rivâyet edilen nusrat ve ikram türü hârikaların; müslümanların zarûrî ihtiyaçlarını gidermek, iman açısından nispeten zayıf müminleri takviye etmek ve böylece Peygamber'e olan bağlılık, güven ve teslimiyeti kuvvetlendirmek amacıyla gösterildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca bu tür hissî hârikaların hemen hemen hepsinin Medine döneminde ve tamamen müslümanlara yönelik ortaya konduğuna dikkat edilirse, bunlarla az önce ifade edilen hedeflerin gerçekleştirilmek istendiği daha iyi anlaşılır. Bu itibarla müminlerin imanlarını kökleştirmek ve kalplerini mutmain kılmak için söz konusu hadiselerin etkisinin olduğu kabul edilmektedir.

Nusret ve ikram türü mucizeler vasıtasıyla inananların imanlarının güçlenmesiyle ilgili olarak Hz. İsa'nın havârilere gösterdiği "sofra" mucizesi örnek verilebilir. Havârilere gökten sofranın indirilmesini istemeleri üzerine Hz. İsa, "İman etmişseniz Allah'tan korkun" diyerek onları uyarır. Bunun üzerine havâri; böyle bir istekte bulunmakla var olan imanlarının daha da kuvvetlenmesini, kalplerinin mutmain olmasını amaçladıklarını söylerler⁹¹.

Konuyla ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir husus da, mucizelerin müminlerin imanını olgunlaştırma açısından etkili olduğu gibi bizzat mucizeyi gösteren peygamberin kendisi üzerinde de etkili olmasıdır. Kur'an'da bizzat peygamberlerin özgüvenlerinin takviye edilmesi ve kalplerinin mutmain kılınmasıyla ilgili bazı örnekler sunulur. Mesela Hz. İbrahim, ölen bir canlının yeniden nasıl dirileceğini merak etmiş, bunu kendisine göstermesini Allah'tan istemişti⁹². Ayetten anlaşılacağı üzere Hz. İbrahim, aklî istidlâlini şuhûdî bir bilgiyle teyit ederek imanında "ayne'l-yakîn" derecesine ulaşmak ve kalbini rahatlatmak istemiş, Allah da kalbinin mutmain olması için ona hissî bir mucize göstermiştir. Bu olay, bir ikram mucizesidir ve muhatabı da bir peygamberdir. Öte taraftan Hz. Zekeriya, ilerlemiş yaşına rağmen bir erkek çocuğunun olacağıyla müjdelendiğinde "Rabbim! Karım kısır olduğu, ben de ihtiyarlığın son noktasına vardığım halde benim nasıl oğlum olabilir?" (Meryem 19/8) diyerek şaşkınlığını ifade etmiş ve akabinde çocuğun doğacağına dair Allah'tan bir işaret (mucize)

⁹¹ el-Mâide 5/112-115.

⁹² "Rabbi ona: Yoksa inanmadın mı? dedi. İbrahim: Hayır! İnandım, fakat kalbimin mutmain olması için (görmek istedim), dedi. Bunun üzerine Allah: Öyleyse dört tane kuş al, onları kendine alıştır, sonra (kesip parçala), her dağın başına onlardan bir parça koy. Sonra da onları kendine çağır; uçarak sana gelirler..." (el-Bakara 2/260).

istemmiştir. Bunun üzerine yüce Allah “Sana işaret, sapasağlam olduğun halde üç gün insanlarla konuşmamandır” (Meryem 19/10; ayrıca bk. Ali İmran 5/41) buyurmuştur. Burada Hz. Zekeriya'nın kalbinin mutmain olabilmesi için mûcize istediği görülmektedir. Benzer bir olayın Hz. Peygamber'le ilgili olarak hadis kaynaklarında nakledildiği bilinmektedir. Hz. Peygamber, nübüvvetinin ilk yıllarında müşriklerin maddî ve mânevî baskıları sebebiyle bunalmıştı. Bir gün hüzünlü bir şekilde otururken Cebrail (a.s) kendisine gelmiş ve “Ey Allah'ın Elçisi! Sana bir âyet (mûcize) göstermemi ister misin? diye sormuştu. Hz. Peygamber: Evet, göster demişti. Bunun üzerine Cebrail (a.s.), vadinin uzak tarafında bulunan bir ağacı göstererek onu kendisine çağırmasını istemişti. Peygamber, söylenildiği şekilde onu kendisine çağır-
mış ve ağaç, kökleriyle birlikte yürüyerek önüne kadar gelip durmuştu. Cebrail: “Ağaca dönmesini söyle” demesi üzerine Hz. Peygamber, ağaca dönmesini emretmiş ve ağaç geldiği gibi yerine dönmüştü. Hadiseyi nakleden kaynaklar, olayın akabinde Hz. Peygamber'in “Bu, bana yeter (hasbî)” diyerek Cebrail'e memnuniyetini bildirdiğini nakletmektedirler.⁹³

Sonuç olarak, nebinin fizyonomisinden, ahlâkî yapısından, sîret ve gidişâtından hareketle onun doğruluğunu kabul eden kimseler ister aklı, isterse hissî olsun imanın oluşumunda mûcizelere ihtiyaç duymamışlardır. Bununla birlikte peygamberlerin elinde zuhur eden nusrat veya ikram türü hârikalar, hem peygamberlerin kendilerine olan güveni artırması, zuhur edebilecek bir takım psikolojik ve zihinsel şüpheleri gidermesi, ayrıca marifetullah noktasında itminana ulaşmaları, hem de müminlerin peygamberlere olan güven, bağlılık ve teslimiyetlerinin artması noktasında etkili olmuştur, denilebilir.

Sonuç ve Değerlendirme

İmanın oluşumu ile mûcizeler arasındaki ilişkiyi konu aldığımız bu çalışmamızda, peygamberlerin kendi doğruluklarını ispat üzere ortaya koydukları mûcizelerin muhataplarının dinî ve sosyo-psikolojik durumlarına göre farklı sonuçlar doğurduğu anlaşılmaktadır. İlk grup, yaşadıkları

⁹³ bk. İbn Mâce, “Fiten”, 23; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 113; Dârimî, “Mukaddime”, 4; Kâdî İyâz, İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, *eş-Şifâ bi ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ*, (nşr. Ahmed b. Muhammed b. Muhammed eş-Şemnî), I-II, Beyrut, ts., I, 303; Benzer bir rivâyet için bk. İbn İshak, *es-Sîre*, 259.

toplumun ahlâkî, kültürel, sosyal ve ekonomik değerlerini ısrarla savunan, sahip oldukları dînî ve kültürel değerleri koruma ve savunma hususunda taassup ve bağınazlık içinde olan inkârcılardır. Bunlar, peygamberin mükemmel şahsiyeti, ikna edici aklî ve mantıkî delillerinin yanı sıra doğruluğunun kanıtı olan hidâyet mûcizelerini de kabul etmezler. Çünkü bunlar, inatçı, peşin hükümlü ve sabit fikirlidirler. Atalarının dinine körü körüne bağlılık gösterirler. Peygamberlere verilen nimetleri çekemezler ve özellikle maddî menfaat gözetirler. İnanmak için peygamberden olmadık mûcizeler getirmesini isterler. Aslında bunların hedefi peygamberi zor durumda bırakmaktır. Yoksa her peygambere insaf sahibi insanların inanacağı kadar delil ve mûcize verilmiştir. Kur'an, inat ve büyüklenme içerisinde olan bu insanların en büyük mûcizeleri görmeleri halinde bile inanmayacaklarını örneklerle izah eder. Şu halde bu özelliklere sahip olan kimseler üzerinde mûcizelerin hiçbir etkisi olmadığını söylemek mümkündür. Bu itibarla mûcizeler, aklını kullanan, mantıklı ve önyargıdan uzak bulunan insanlar için bir delil teşkil etmektedir. Kötü niyetli, kavrayışı yetersiz, ahlakı bozuk, insaf yolundan sapmış, önyargılı kimseler ne kadar delil ve mûcize görürse görsün yine de inanmayacaklardır. Buradan hareketle şöyle bir ölçü ortaya konulabilir: Hissî mûcizeler veya genel anlamda mûcizeler, ilâhî kudreti ve onun peygamberler gönderebileceğini kabul etmek istemeyen kimseler için bir anlam ifade etmez. Zira bu kimseler, söz konusu olağanüstü olayları başka sebeplerle izah etme gayreti içerisine girerler. Bu sebeple, söz konusu niteliklere sahip olan inkârcıların hidâyete ermesinde mûcizelerin bir katkısı olmadığı gibi aksine onların inkârını daha da artırdığı görülür.

İkinci grup ise fitratı temiz, önyargıdan uzak, hak ve hakikati kabule meyilli kimselerdir. Bunlar, peygamberin tehadidiyle birlikte ortaya koyduğu temel mûcizeyi iyi düşünüp anlamaya çalışan ve bu surette hakkı bulan kimselerdir. Bu özelliklere sahip olanların iman etmesinde hidâyet mûcizelerinin etkili olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca bu kimseler, peygamberden hidâyet mûcizesinin dışında başka deliller getirmesini de istemezler. Son olarak, peygamberin ahlâkî nitelikleri, sîret ve davranışlarından hareketle doğru sözlü olduğuna karar veren kimseler, her hangi bir mûcizeye gerek duymadan iman etmişlerdir. Peygamberin sahip olduğu nitelikler, bunların iman etmeleri için yeterli olmuştur.